

УДК 342.565

DOI: 10.31733/2078-3566-2023-4-32-36

Світлана НІКОЛАЙЧУК[©]
кандидат юридичних наук, доцент
(Дніпропетровський окружний
адміністративний суд,
м. Дніпро, Україна)

СИСТЕМА КОНТРОЛЮ ЗА ДІЯЛЬНІСТЮ СУДІВ В УКРАЇНІ

У статті здійснено комплексний аналіз механізмів та процедур контролю, що використовують для забезпечення законності та дисципліни в діяльності судових установ в Україні. Розглянуто різноманітність рівнів контролю, включно з внутрішнім, зовнішнім та громадським, а також висвітлено етапи контрольної діяльності та їх сутність. Зосереджено увагу на особливостях делегування контрольних повноважень різним органам та установам судової системи України. Шляхом аналізу різноманітності джерел контролю та їх взаємодії у статті вказано на перспективні напрями подальших досліджень у сфері суб'єктного складу контролю в адмініструванні судової системи. Особливу увагу надано взаємозв'язку різних форм контролю та їх впливу на функціонування судових установ, починаючи від міжорганізаційної взаємодії до громадського впливу. Також розглянуто важливий інститут контролю у сфері публічного адміністрування судової системи України під час аналізу його ключових аспектів та організаційних форм. Пропоновано комплексне уявлення про застосовані механізми контролю для забезпечення законності та ефективності судових установ. Акцентовано на ролі громадського контролю та його впливу на формування довіри до судової системи. Також наведено перспективні напрями подальших досліджень, спрямованих на вдосконалення інституту контролю в публічному адмініструванні судової системи з метою забезпечення справедливості та ефективної реалізації правосуддя. Додатково, у статті наголошено на необхідності удосконалення сучасних механізмів контролю та врахування сучасних тенденцій та технологій для підвищення ефективності контрольних заходів. Також акцентовано на важливості сприяння розвитку прозорості та відкритості в діяльності судових органів з метою забезпечення довіри громадськості та справедливості.

***Ключові слова:** контроль, суд, адміністрування, інститут контролю, правосуддя.*

Постановка проблеми. Є наукові дослідження, які підтверджують, що судова система – важливий елемент публічного управління та єдина незалежна гілка влади. Вона має свою внутрішню структуру та механізми функціонування, що потребують систематичного контролю з боку інших органів державної влади.

Судова система має деяку самодостатність, що передбачає наявність власних судів та інших структур, а також самостійність в ухваленні рішень. Однак це не спростовує необхідність забезпечення контролю за її функціонуванням та діяльністю.

Принципи незалежності та об'єктивності роботи суду зумовлюють необхідність внутрішнього контролю, який охоплює не лише питання порушень суддями, а й організаційні та кадрові аспекти. Важливою є також дотримання демократичних принципів та правових норм під час ухвалення рішень судовими органами.

Аналіз публікацій, в яких започатковано вирішення цієї проблеми. Актуальні наукові дослідження та публікації свідчать про значення контролю в публічному управлінні, зокрема у сфері судової системи. Роботи таких авторів, як В. Авер'янов, О. Андрійко, Г. Атаманчук, Д. Бахрах, Е. Шмітд-Ассманн та інших, наголошують на потребу глибокого аналізу інституту контролю в публічному адмініструванні. Особливу увагу заслуговують дослідження А. Федорченка, які відзначають малодослідженість цієї теми в контексті судової системи України.

Мета статті полягає у ретельному аналізі та вивченні теоретико-практичних засад інституту контролю в судовій системі України. Наукові дослідження вказують на значення самостійності судової системи та необхідність внутрішнього контролю, який

© С. Ніколайчук, 2023

ORCID iD: <https://orcid.org/0000-0001-5213-3460>

svitlanavn@ukr.net

охоплює як дисциплінарні питання, так і організаційні аспекти.

Виклад основного матеріалу. Система контролю в публічному адмініструванні передбачає відповідальність та незалежність судів від інших гілок влади. Важливо забезпечити дотримання принципів демократії та правових норм під час вирішення судових питань. Відмова від контролю або його недостатнє впровадження може призвести до некерованості та хаосу в системі публічного управління. Тому акцентування на ефективному контролі в судовій сфері стає важливим завданням для подальшого розвитку судової системи України.

Питання теорії та методології контролю у сфері публічної влади, як вказує О. Сушинський, перебуває на стадії формування та розвитку основних засад. Наявний комплекс проблем, пов'язаних з концептуалізацією та інституціоналізацією контролю в публічній адміністрації, що потребує подальшого вивчення та дослідження.

Контроль у сфері суспільних відносин і державного управління знаходить втілення у вимогах забезпечення законності, дисципліни, дотримання встановлених норм і принципів. Відповідальність за виконання цих завдань покладається як на контролюючі органи, так і на органи публічного адміністрування для підвищення ефективності здійснення публічної влади в умовах правової держави.

Однак варто зауважити, що концепція контролю у сфері публічного адміністрування має свої особливості та залежить від специфіки кожної країни, державного устрою, рівня демократії. Підхід до виконання контролю та його організація можуть бути різними і залежать від юридичних традицій, правової системи, культурних особливостей країни.

Зміст контролю в публічному адмініструванні містить у собі широкий спектр дій, спрямованих на дотримання норм та цілей, виявлення відхилень, а також вимагає вжиття відповідних заходів щодо усунення порушень та відновлення правопорядку. Державні органи та громадяни мають активну роль у контролі та забезпеченні додержання правових норм для підтримання ефективного функціонування системи публічного адміністрування.

Контроль, нагляд та звернення до державних органів становлять основні засоби забезпечення законності та дисципліни в діяльності органів публічного адміністрування. Ці методи використовуються з допомогою спеціально адаптованих нормативних актів та реалізуються через специфічні методи контролю.

Л. Сушко розглядає контроль як соціальну категорію та функцію соціального управління, спрямовану на облік та перевірку виконання вказівок керованої системи. Основною метою контролю є запобігання відхиленням у діяльності керованої системи та відновлення стабільного стану за допомогою соціальних регуляторів.

У Юридичній енциклопедії контроль визначається як перевірка виконання законів, рішень та інших нормативних актів. Водночас у публічній адміністрації контроль розглядається як один із принципів, що характеризує діяльність державних органів та метод управління, спрямований на вплив на поведінку об'єкта.

Два основних типи контролю, внутрішній (внутрівідомчий) та зовнішній (надвідомчий), використовуються у публічній адміністрації під час здійснення публічного управління. Ці методи сприяють підтримці демократії та забезпеченню ефективного функціонування системи публічного адміністрування в Україні.

Внутрішній контроль є формою самоконтролю, що здійснюється всередині публічної адміністрації за допомогою внутрішніх ресурсів, зокрема щодо підконтрольних їй органів, підрозділів та персоналу. Такий вид контролю спрямований на запобігання порушень правових норм з боку підконтрольних суб'єктів і передбачає спостереження за способами виконання адміністративними установами їх функцій та обов'язків.

Зовнішній контроль має іншу організаційно-правову форму і здійснюється органами, які мають повноваження контролювати організації, що не підпорядковуються їм організаційно. Цей вид контролю стосується однієї зі сторін діяльності цих організацій, і його проведення відбувається організаціями, установами та іншими органами, що діють зовні від організаційних структур публічної адміністрації.

Варто зазначити, що внутрішній та зовнішній контролі являють собою комплекс різних юридичних засобів, процедурних норм і організаційних механізмів, які використовуються для перевірки законності адміністративних та управлінських дій та захисту прав і законних інтересів. Саме виявлення та усунення порушень є основними

етапами контрольної діяльності, яка сприяє забезпеченню законності та дисципліни в публічному адмініструванні.

Етапи контрольної діяльності в публічному управлінні є важливими складовими частинами процесу забезпечення законності та дисципліни. Кожен з цих етапів спрямований на систематичне й послідовне проведення контрольних заходів для досягнення мети забезпечення ефективного функціонування системи управління.

Зважаючи на інститут контролю в судовій системі публічного адміністрування, важливо зазначити, що різні гілки влади здійснюють контроль одна за одною, щоб забезпечити баланс та нормальне функціонування державних органів. Це забезпечує запобігання зловживанням та забезпечує додержання принципу поділу влади на законодавчу, виконавчу та судову. Наявність такого контролю сприяє підтримці ефективності та недопущенню недоречного використання влади, що може виникнути внаслідок недостатнього нагляду та відсутності взаємодії між цими гілками влади.

Такий контроль з боку Верховної Ради України, Кабінету Міністрів України є важливою гарантією додержання принципів демократії та законності в судовій системі публічного адміністрування. Це сприяє створенню прозорого та відповідального механізму контролю та управління, що є головним для забезпечення ефективного функціонування судової системи.

Внутрішньосистемний контроль є важливою складовою частиною системи контролю в судовій системі публічного адміністрування. Цей вид контролю відіграє критичну роль у забезпеченні ефективності та законності в діяльності судів на всіх рівнях.

Повноваження голів судів різного рівня, судових колегій та президій, а також Ради суддів України, включно з нормативним забезпеченням, контроль за організацією діяльності судів та інші заходи, визначені відповідними нормативними актами. Ці заходи спрямовані на забезпечення дотримання законів та норм, а також забезпечення ефективності судової системи.

Утворення кваліфікаційних комісій та проведення кваліфікаційного оцінювання суддів є важливими кроками у забезпеченні високого професійного рівня та відповідальності суддів за їхню діяльність. Ці заходи сприяють підвищенню вимог до якості судових рішень та сприяють зміцненню довіри до судової системи в цілому.

Загалом внутрішньосистемний контроль є невід'ємною частиною всієї системи контролю в судовій системі публічного адміністрування, яка спрямована на забезпечення прозорості, ефективності та відповідності високим стандартам законності та професійної етики.

Громадський контроль є важливим елементом забезпечення відкритості та прозорості діяльності судової системи. Його вплив на формування громадської думки та уваги до діяльності суду є важливим чинником, що сприяє встановленню високих стандартів етики та законності в судовій системі. Громадський контроль допомагає підтримувати відповідальність судової системи перед суспільством та впливає на підвищення довіри до судової гілки влади.

Пресконференції, інтерв'ю з керівниками судових органів та інші форми взаємодії з громадськістю стимулюють дискусії щодо важливих питань судової реформи та допомагають забезпечити більшу відкритість та доступність інформації про судову систему. Це може сприяти підвищенню довіри до судової системи та підтримці судових рішень серед громадян.

Згаданий громадський контроль доповнює наявні механізми контролю в судовій системі та відіграє важливу роль у зміцненні демократичних принципів та розвитку правової культури в суспільстві.

Висновки. Контроль в публічному адмініструванні судової системи має вирішальне значення для забезпечення законності та дисципліни в системі публічного управління. Вони також виділяють значущі аспекти контрольної діяльності, такі як перевірка відповідності дій учасників суспільних відносин встановленим у суспільстві приписам, а також виявлення та усунення відхилень від прийнятих вимог.

Окрім того, висновки акцентують на складній структурі інституту контролю в публічному адмініструванні судової системи, що відображається на різних рівнях контролю та використанні інструментів. Аналізується також нерівномірність можливостей та інструментів у контролі судової системи, що обумовлена незалежністю судової гілки влади.

Подальші дослідження рекомендують зосередитись на суб'єктному складі контролю в публічному адмініструванні судової системи, зважаючи на зростаючий інтерес до інструментів громадського контролю та потребу у зміцненні довіри до судової гілки влади. Дослідження в цьому напрямі може допомогти вдосконалити систему контролю та забезпечити більшу відкритість і ефективність діяльності судової системи.

Додатково, варто виділити значення громадського контролю в системі контролю судової системи, особливо в контексті забезпечення відкритості та прозорості діяльності судових органів. Цей вид контролю може сприяти збільшенню довіри до судової гілки влади та відкритому обговоренню питань, пов'язаних із здійсненням правосуддя.

Також треба враховувати важливість внутрішньосистемного контролю, оскільки це допомагає підтримувати стабільність та ефективність внутрішнього функціонування судових органів. Перевірка дотримання норм та процедур у межах судової системи сприяє поліпшенню якості роботи судових установ та впровадженню високих стандартів професійної діяльності.

У контексті зміцнення системи контролю в публічному адмініструванні судової системи необхідно акцентувати на розвитку механізмів зворотного зв'язку та відкритого діалогу між громадськістю та судовими органами. Це сприятиме створенню відкритої та відповідальної судової системи, яка буде відповідати вимогам сучасного суспільства та забезпечувати ефективну охорону прав і свобод громадян.

Також важливо звернути увагу на те, що контроль у судовій системі має сприяти не лише виявленню порушень, а й їх подальшому усуненню та запобіганню. Це передбачає впровадження ефективних механізмів реагування на виявлені недоліки, а також систематичне вдосконалення процедур та політик, спрямованих на підвищення якості судової діяльності.

Зокрема, забезпечення незалежності та об'єктивності контролю в судовій системі є важливим завданням. Дотримання принципів незалежності під час здійснення контрольних функцій сприятиме забезпеченню безперешкодного виконання суддями своїх обов'язків у межах закону та забезпечить недоторканність судової влади.

Загалом ефективний контроль у судовій системі є запорукою додержання принципів правової держави, зміцнення довіри громадян до судових органів та забезпечення високих стандартів судочинства. Важливо продовжувати сприяти розвитку та вдосконаленню механізмів контролю, зокрема шляхом впровадження інноваційних підходів та передового досвіду, для підвищення ефективності та прозорості судової системи.

Список використаних джерел

1. Сушинський О. І. Теоретико-методологічні засади контролю у сфері публічної влади : автореф. дис. ... д-ра наук з держ. упр-я : 25.00.01 / Українська Академія держ. управління при Президентові України. Київ, 2003. 41 с.
2. Шмітд-Ассманн Е. Загальне адміністративне право як ідея врегулювання: основні засади та завдання систематики адміністративного права / пер. з нім. Г. Рижков, І. Соїко, А. Баканов; відп. ред. О. Сироїд. 2-е вид. перероб. і допов. Київ : К.І.С., 2009. 552 с.
3. Державне управління: проблеми адміністративно-правової теорії та практики / за заг. ред. В. Б. Авер'янова. Київ : Факт, 2003. 384 с.
4. Гаращук В. М. Контроль та нагляд в державному управлінні : навч. посіб. Харків : Фоліо, 2002. 176 с.
5. Сушко Л. П. Організаційно-правові засади здійснення судового контролю в Україні : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.07 / Нац. ун-т біоресурсів і природокористування України. Київ, 2009. 22 с.
6. Юридична енциклопедія : в 6 т. Київ : «Укр. енцикл.» ім. М. П. Бажана, 1998. Т. 1. 669 с.
7. Журавський В. Парламентський контроль в Україні: проблеми нормативно-правового регулювання. *Вісник Запорізького юридичного інституту*. 2001. № 1 (14). С. 11–20.
8. Засць А. Конституційно-правові засоби обмеження держави контролю над владою. *Вісник Академії правових наук*. 1998. № 36. С. 15–28.
9. Мельник І. Адміністративне судочинство як форма контролю за діяльністю органів виконавчої влади. *Юридична Україна*. 2007. № 8. С. 26–29.
10. Мельник А. Ф., Смоленський О. Ю., Васіна А. Ю., Гордієнко Л. Ю. Державне управління : навч. підруч. Київ : Знання-Прес, 2003. 343 с.

Надійшла до редакції 10.11.2023

References

1. Sushynskiy, O. I. (2003) Teoretyko-metodolohichni zasady kontroliu u sferi publichnoi vlady [Theoretical and methodological principles of control in the sphere of public authority] : avtoref. dys. ... d-ra nauk z derzhavnoho upravlinnia : 25.00.01 / Ukrayinska Akademiya derzh. upravlinnya pry Presydentovi Ukrayiny. Kyiv, 41 p. [in Ukr.].
2. Shmidt-Assmann, E. (2009) Zahalne administratyvne pravo yak ideaia vrehuliuвання: osnovni zasady ta zavdannya systematyky administratyvnoho prava [General administrative law as an idea of settlement: basic principles and tasks of administrative law systematization] / per. z nim. H. Ryzhkov, I. Soiko, A. Bakanov; vidp. red. O. Syroid. 2-e vyd. pererob. i dopov. Kyiv : K.I.S., 552 p. [in Ukr.].
3. Derzhavne upravlinnia: problemy administratyvno-pravovoi teorii ta praktyky [Public administration: problems of administrative and legal theory and practice] / za zah. red. V. B. Averianova. Kyiv : Fakt, 2003. 384 p. [in Ukr.].
4. Harashchuk, V. M. (2002) Kontrol ta nahliad v derzhavnomu upravlinni [Control and supervision in the state administration] : navch. posib. Kharkiv : Folio, 176 p. [in Ukr.].
5. Sushko, L. P. (2009) Orhanizatsiino-pravovi zasady zdiisnennia sudovoho kontroliu v Ukraini [Organizational and legal principles of judicial control in Ukraine] : dys. ... kand. yuryd. nauk : spets. 12.00.07 «Administratyvne pravo i protses; finansove pravo; informatsiine pravo». Kyiv., [in Ukr.].
6. Iurydychna entsyklopediia [Legal encyclopedia] : v 6 t. Kyiv : «Ukr. entsykl.» im. M. P. Bazhana, 1998. T. 1. 669 s. [in Ukr.].
7. Zhuravskiy, V. (2001) Parlamentskyi kontrol v Ukraini: problemy normatyvno-pravovoho rehuliuвання [Parliamentary control in Ukraine: problems of normative and legal regulation]. *Visnyk Zaporizkoho yurydychnoho instytutu*. № 1 (14). S. 11–20. [in Ukr.].
8. Zaiets, A. (1998) Konstytutsiino-pravovi zasoby obmezhenia derzhavy kontroliu nad vladoiu [Constitutional and legal means of limiting state control over power]. *Visnyk Akademii pravovykh nauk*. № 36, pp. 15–28. [in Ukr.].
9. Melnyk, I. (2007) Administratyvne sudochynstvo yak forma kontroliu za diialnistiu orhaniv vykonavchoi vlady [Administrative proceedings as a form of control over the activities of executive authorities]. *Yurydychna Ukraina*. № 8, pp. 26–29. [in Ukr.].
10. Melnyk, A. F., Smolenskiy, O. Yu., Vasina, A. Yu., Hordiienko, L. Yu. (2003) Derzhavne upravlinnia [Governance] : navch. pidruch. Kyiv : Znannia-Pres, 343 p. [in Ukr.].

ABSTRACT

Svitlana Nikolaichuk. The system of control over the activity of courts in Ukraine. Taking into account the study of the institution of control in the public administration of the judicial system of Ukraine, this article offers a comprehensive analysis of the mechanisms and procedures used to ensure legality and discipline in the activities of judicial institutions. The report highlights the variety of levels of control, including internal, external, and public control, and also considers the stages of control activities and their essence. In addition, the study draws attention to the peculiarities of granting control powers to various bodies and institutions of the judicial system of Ukraine. Through the analysis of the variety of sources of control and their interaction, the article offers promising directions for further research in the subject composition of power in the administration of the judicial system. This article is devoted to analyzing the institution of control in the public administration of the judicial system of Ukraine, taking into account various aspects and difficulties that arise in ensuring legality and discipline. Various forms of control, including internal, external, and public management, are considered, and their interrelationship and influence on the activities of judicial institutions are analyzed. In addition, the article draws attention to different levels of control, ranging from inter-organizational interaction to public influence. The report emphasizes the need to improve modern control mechanisms. It promotes the further development of research in this area aimed at improving the legal field and ensuring the effective functioning of the judicial system. To this is added an analysis of modern trends in the control institute, including taking into account the latest technologies and methods that can be applied to increase the effectiveness of control measures. The article emphasizes the need to promote the development of transparency and openness in the activities of judicial bodies to ensure public trust and justice.

Further research in this field can contribute not only to the improvement of legal norms but also to the development of a culture of legal interaction between the judicial system and society. The article examines an essential institution of control in the field of public administration of the judicial system of Ukraine and analyzes its key aspects and organizational forms. Based on the conducted research, a comprehensive view of the control mechanisms used to ensure the legality and effectiveness of the activities of judicial institutions is provided. In addition, attention is focused on the role of public control and its influence on the formation of trust in the judicial system. Prospective areas of further research are proposed to improve the institution of power in the general administration of the judicial system to ensure fairness and effective implementation of justice.

Keywords: *control, court, administration, institute of management, justice.*